

FAZAKAS Attila

AZ EGYES KLERIKUSI FOKOKRA VALÓ KIVÁLASZTÁS A KORAI EGYHÁZBAN

BEVEZETÉS; I. A SZENT REND FOKOZATAIRA VONATKOZÓ ÁLTALÁNOS MEGJEGYZÉSEK; II. A SZENT REND FOKOZATAIRA VONATKOZÓ KÉT MODELL; III. A RÉSZLETES KÁNONJOGI FORRÁSOK; ÖSSZEGZÉS

BEVEZETÉS

Az apostoli forrásokból tudjuk, hogy még abban a korban az egyházszerkezet nagyon kezdetleges állapotban volt¹, és ebben a korban az apostolok, illetve a tőlük tanuló tanítványok tekintélye volt a mérték adó.² Ebben a korban találkozunk isteni, karizmatikus adottságokkal rendelkező személyekkel (ApCsel 14, 4.13; 1Tessz 2,7; Fil2,25), tanítókat (Ef 4,11), prófétákat (pl. Júdás és Szilás, ApCsel 15,31; ApCsel13,1; 1Kor14,1), és diakónusokat (ApCsel 6,1-7 a hét diakónus megválasztása). Az egyházi rend hármas fokozata, csak ezt követően tisztázódik, hiszen még a Didachében még együtt találjuk az előbb említett két struktúrát.³ Szintén a Didachében még nem válik külön, sőt nem is tisztázódik a püspök és a presbiter státusza sem, annak ellenére sem, hogy a szent rend fokozataink a kiszolgáltatásában a püspök kerül megnevezésre, a presbiter soha. A mono episzkopátus Antichiában alakul ki először Antiochiai Szent Ignác által 110-ben.⁴ Jusztinosz pedig arról ír, hogy 150-ben azon személyek számára akik nem tudtak valamilyen ok miatt részt venni a szent liturgián és szentáldozáshoz sem tudtak járulni, azokhoz egy diakónus vitte el az Oltáriszentséget. A 3. században, különösen mikor az egyház kezd terjeszkedni felmerül az igény, hogy a vidéki településekre is felszentelt személyeket küldjenek, akik ott be tudják mutatni a szent áldozat, és ne diakónusokat, akik „csak” az Oltáriszentséget tudják kivinni a híveknek, de így a hívek a szent áldozatban nem tudnak részesülni. Ezért szükség volt, hogy a diakónus részesüljön a papság második fokozatában, vagyis presbiter legyen. Ez a presbiteri kollégiumok felbomlásához vezetett, hiszen azt egy presbiter sem tudtam megtenni, és az akkori körülmények meg sem engedték, hogy a kollégiumból kimenjen misézni egy adott helyre, majd estére hazatérjen a kollégium épületében, ahol a lakása és tartózkodási helye van. Így elkezdődik a plébániai rendszer kiépítése, hogy ez által a vidéki hívek helyzetét és lelkipásztori ellátottságukat az adott egyházmegye püspöke meg tudja oldani. Így elindul az excentralizáció. Nyugaton presbitereket

---

1 SZUROMI SZ. A., *Az egyházi intézményrendszer története* (Szent István Kézikönyvek 15), Budapest 2017, 23.
2 GROSSI, V. – DI BERARDINO, A., *La chiesa antica: ecclesiologia e istituzioni*, Roma 1984.
3 REYNOLDS, R. E., *Patristic „presbyterianism” in the Early Medieval Theology of sacred orders*, in *Medieval Studies* 45 (1983) 311-342. SZUROMI SZ. A., *Az egyházi intézményrendszer története*, 24.
4 KURTSCHIED, B., *Historia juris canonici. Historia institutorum ab ecclesiae fundatione usque ad Gratianum*, Romae 1951, 23-26.

helyeztek ki az ilyen helyekre, Keleten pedig chorepiscopust, vagyis falusi püspököt.

A chorepiscopust a város püspöke nevezte ki, a közösség vezetését, az adott püspök felügyelete alatt végezte, hogy a Laodikeiai Zsinat 57. kánonja rendelkezik.⁵ Csak a kisebb rendeket, vagyis a lektor, exorcista és a szubdiakónus, szolgáltathatta ki, a nagyobb rendek esetében püspöki engedélyre volt szüksége a kinevező püspökétől, ahogy az Antiochiai Zsinat 10. kánonja is előírja. Ezen hivatal a 6. században a germán népeknél élte a virágkorát, azonban a plébániai intézményrendszer miatt, ami az adott állami struktúrának jobban megfelelt, hanyatlásnak indult. Ez alól talán a skót és az ír területi beosztás volt kivétel, amely a kolostor és a főkolostor rendszerre épülő, klánokhoz kötődő, és az apát vezetése által történő egyházkormányzatot jelentett.⁶

Abban a korban a mai jogi értelemben vett exkardináció teljesen elképzelhetetlen volt, vagyis a szentelendő a szentelés után nem léphetett át az egyik egyházmegyéből a másikba, hiszen azt tartották, hogy a szentelésben a felszentelt és az egyházmegye között egyfajta lelki házasság jön létre, amit szétszakítani nem lehetséges, sőt kimondottan tilos.⁷ A 3. században azok a püspökök, akik egy adott tartomány székhelyén vannak metropolitákká válnak, vagyis az adott tartomány más püspökei felett állnak, akik abban a tartományban püspökök.

I. A SZENT REND FOKOZATAIRA VONATKOZÓ ÁLTALÁNOS MEGJEGYZÉSEK

Az újszövetségi pap fogalma és az ordo fokozatai nem az ószövetségi papság folytatása és Krisztus által való tökéletessé tévése. Az újszövetségi papság alapítása Krisztushoz köthető, és az Ő szolgálatára épül, ami azt jelenti, hogy a Krisztus az áldozat. Ez a krisztusi meghívást látjuk az apostolok meghívásában, amit az előző fejezetekben részletesen megismertünk, és ez a krisztusi szolgálat folytatódik az apostolok életében is.

Az ősegyház korában a szent rendre való felkészülésben az úgynevezett kisebb rendek nem alkottak hierarchikus sorrendet. Nem véletlen, hogy Tertullianus a Pergátló kifogások⁸ című művében azért tiltakozik, és emeli fel a szavát, hogy a kisebb rendeket csak úgy minden

---

5 „Quod non oporteat in villulis aut in agris episcopos constitui, sed visitatores. Verumtamen iam pridem constituti nihil faciant praeter conscientiam episcopi covitatis; similiter et persbyteri, praeter consilium episcopi nihil agant.” JOANNOU, P. P. (ed.), *Les canons des Synodes Particuliers*, (Discipline generale antique, Ie-IXe s. I/2), Grottaferrata 1962, 155,

6 PLÖCHL, W. M., *Geschichte des Kirchenrechts*, I, Wien 1952, 155.

7 SZUROMI SZ. A., *A püspökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok az Anselmi Collectio Canonum-ban* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae IV/1), Budapest 2000. 104-106; vö. pl. *Concillium Arelatense* (314) Can. 21: „De presbyteris aut diaconibus qui solent remittere loca sua in quibus irdinati sunt et ad alia „loca” se transferunt, placuit ut his locis ministrent; quod si relictis locis sui ad alium se locum transferre uoluerint, deponatur.” MUNIER, CH. (ed.), *Cincilia Galliae a. 314. 506* (Corpus Christianorum. Series Latina 148), Turnholti 1963, 13.

8 TERTULLIANUS, *De praescriptione haereticorum*, Paris 1907.

rendszer nélkül ne váltogassák. Abban a korban még nem alakul ki az rendszer, amit napjainkban megszokhattunk. A különböző fokozatok, a papi rend fokozatai, sokszor csak szolgálatot adnak, de az ordo szentségét nem.

I. Ince pápa(401-417) különbséget tett felsőbb és alsóbb rendek között. Később az alsóbb rendeket nevezték kisebb rendeknek.

Az alsóbb rendekhez tartozott:

- az acolytus - gyertyavivő⁹,
- az exorcista – ördögűző¹⁰,
- a lector – felolvasó¹¹,
- az ostiarius – ajtónálló¹²,
- a diakónusok munkáját segítő szubdiakónus.¹³

Ezen tisztségek intézményi fejlődésük már a 2. századtól végig követhetőek. A 3. századtól az Egyház nagy figyelmet fektet a klerikusok képzésére, amely képzésben az egyházfegyelmi kérdések, a szentírás ismerete, a dogmák, a teológiai írások, és a szent iratok tanulmányozása volt a legfőbb. A Niceai Zsinat (325) arról a számunkra nagyon furcsa tényről számol be, hogy voltak olyan esetek is, amikor valaki a keresztség szentségének a felvétele után, vagy akár azzal egy szertartásban, részesült nemcsak a papság, vagyis az ordóban, hanem a püspöki rendben is. A zsinat már ekkor megjegyzi, sőt elvárja, hogy az ilyen nagy tisztségekre való felkészítés jelen legyen a szentelendő életében, és úgy a tudományos, teológiában, mint a gyakorlati lelkipásztorkodásban legyen járatos.¹⁴

A szentség felvételének a kánoni kora, még nem egységes, hanem ingadozó, de azt általánosságban elmondhatjuk, hogy 25 és 35 év között mozog.

II. A SZENT REND FOKOZATAIRA VONATKOZÓ KÉT MODELL

Siricius pápa (384-385) Tarragoniai Himeriushoz írt levelében két modelltől ír. Az első

---

9 Cornelius pápa idejében (251-253) hat akolitusról tudunk Rómában.

10 *Concillium Laodicea*, Can. 24: „Quod non oporteat sacro ministerio deditos a presbyteris usque ad diaconos, et reliquum ecclesiasticum ordinem, id est usque ad subdiaconos, lectores, cantores, exorcistas et ostiarios, et ex numero continentium et monarchum ingredi tabernas.” JOANNOU, P. P. (ed.), *Les canons des Synodes Particuliers*, 141.

11 *Traditio Apostolica*, Can. 11: „Lector institueturcum episcopus dabit ei librum, non autem imponetur manus super eum.” BOTTE, B. (ed.), *Hippolyte de Rome, La tradition apostolique. D'après les anciennes versions* (Source chrétiennes 11), Paris 1968, 66.

12 *Constitutiones apostolicae*, II. 26. 3: METCZGER, M. (ed.), *Les constitutions apostoliques* (Source chrétiennes 320), I. Paris 1985, 237.

13 *Concillium Eliberatinum*, Can. 30: „Subdiaconos eos ordinari non debere qui in adolescentia sua fuerint moechati, eo quod postmodum per subreptionem ad altioerem gradum promoveantur: vel si qui sunt in praeteritum ordinati, amoveantur.” HEFELE, J. - LECLERQ, H., *Historie de concils*, I/2. Paris 1907, 237.

14 Can. 2; vö. *Concillium Laodicea*, Can. 3: JOANNOU, P. P. (ed.), *Les canons des Synodes Particuliers*, 131.

modellben azokat nevezi meg, akik gyerekkeresztségekben részesültek. Ebben az esetben a lektori tisztséget tölthették be azzal az elvárással, hogy harminc éves korukig nemcsak tisztességesen éltek, hanem csak egy feleségük volt, vagyis nem voltak elváltak és természetesen a házasság szentségében éltek. Ez után léphettek elő akolitusnak és szubdiakónusnak. Diakónusszentelés után már önmegtartoztató életet kellett élni egészen öt éven át, és csak ezután lehetett pappá szentelni őket. Tíz év után pedig a püspöki rendben is részesülhettek.

A második modell azokra a férfiakra volt érvényes, akik felnőtt korukban tértek meg, és így akartak papok lenni. A keresztség kiszolgáltatása után, ha feleségével egyházi házasságban éltek, felvehették őket a kisebb rendekbe, vagyis a lektor, és az ördögűzők közé. Két év eltelté után, tovább léphettek az akolitus és a szubdiakónus rendek felé. Öt évet kellett ezekben a rendekben eltölteni, és ha ezután úgy találták, hogy a viselkedésük méltó az ordo szentségéhez akkor felszentelheték a jelöltet. A papság, és a püspökséghez azonban nemcsak az előljáró véleményére volt szükség, hanem a nép, a közösség beleegyező véleményére is.

Mindkét modellben olyan házas emberekről van szó, akik házasság után léptek az ordóba, de diakónusszentelés után teljes önmegtartoztatásban kellett élniük.

A monasztikus kolostorokba is a harmincéves alsó korhatár volt szükséges, úgy a diakonátus, mint a papság felvételéhez, és ez után is csak tíz év után lehetett püspökké szentelni.

Zosimus pápa (417-418) 418-ban arról rendelkezik, hogy a kánoni korok az alábbiak szerint alakuljanak: akolitusnak 20. életév, szubdiakónusnak 24. életév, a diakónusnak 29. életév, a papság pedig 30. életév szükséges. A szentelés követelményei még a polgári értelemben vett szabad állapot, vagyis nem lehet rabszolga, vagy más kötöttségekkel sem rendelkezhet.

A szentelési akadályokról is esik szó már ebben az időben is. Két csoportra lehet osztani: erkölcsi hiányosságok (*defectus morales*) és a fizikai-testi hiányosságok (*defectus corporales*)¹⁵.

Az erkölcsi hiányosságok: a bűn- crimen: súlyos bűn vagy bűncselekmény a hit, a tisztaság, az élet, vagy a család és hozzátartozók java ellen, de azokat a személyeket is ide sorolták, akik valamilyen nyilvános büntetés alatt állt, káromkodás, rablás, lopás, esküszegés, valamelyik beavató szentség hiánya, az erkölcsi élet, vagyis az erényesség, erkölcsösség hiánya az egyházi tanítás tükrében.

A fizikai-testi hiányosságok: nyilvános világi hatalom birtoklása, kasztráció, gyámság,

---

15 SZUROMI, SZ. A., *Idoneity for Priesthood in the Early Canonical Discipline (An Overview Based on the First Centuries)*, in *Folia Theologica et Canonica* VII (2018) 303-305.

rabszolga státusz¹⁶.

Mindezek megvizsgálását nemcsak ajánlja, hanem kimondottan elő is írja a Niceai Zsinat 9. kánonja előírja, hogy a szentelendőt körültekintően meg kell vizsgálni, hogy az előbb felsorolt szentelési akadályokat nem birtokolja-e? Ettől függetlenül a szentelendő a szentségek felvétele előtt szentgyónáshoz kellett járuljon, amiben megbánta az eddig elkövetett bűneit, és mindazokat a cselekedeteket, amit esetlegesen ezen felül az egyházi törvények ellen vétett. Ezzel párhuzamosan azt az ígérését is le kellett tennie, hogy egész személyiségével, különösen a papi, püspöki életében arra törekszik, hogy szent életével példát ad az evangéliumi életre, és szavaival törekszik a krisztusi hitet terjeszteni és védelmezni.

III. A RÉSZLETES KÁNONJOGI FORRÁSOK

A vizsgált időszak kortársainak írásain keresztül még részletesebb betekintést nyerhetünk a szentelendők elvárt tulajdonságairól.

A Nimes-i Zsinat (396. október 1.) 3. kánonja az alábbi tulajdonságokat fogalmazza meg: az erkölcsi előírásokat részletesen kell ismerje és azokat kell élje, bölcsesség, az egyházi életben nemcsak jártasnak, hanem gyakorlottnak kell legyen- ami arra enged következtetni, hogy elvárás volt, hogy esetlegesen több időt kellett eltöltenie az egyházi közösségben-, fontos volt a családi háttér, vagyis tisztességes családból kellett származnia, a szenteléshez és a kisebb rendek felvételéhez az előbb felsorolt kánoni korra volt szüksége, jól nevelt, szorgalmas, alázatos, művelt, állhatatos különösen a hitben és ezzel együtt a papi hivatásban. Egy nagyon lényeges kitétel volt, hogy a zsinati kánon a kisebb rendek és az ordo felvételének a motivációját is meghatározza: mindezt ne becsvágyból¹⁷, uralkodási szándékból, a társadalmi pozíció miatt tegye, hanem a vágyakozás miatt, ami nem más, mint az isteni hívásra adott pozitív válasz, vagyis az isteni kegyelem kiteljesülése a szentelendő, a pap, és a püspök életében.

A Karthagói Zsinat 418-ban azt mondja ki, hogy igazságtalan, uzsorás, vagy lázadó nem alkalmas arra, hogy az ordó szentségében részesüljön, tovább a 129 kánonja¹⁸ színészek, a prostitúcióval foglalkozók, az eretnekek, a pogányok és a zsidók sem. De azok sem részesülhettek, akiket a világi jog szerint büntényt, vagy bűncselekményt követtek el.

I. Gelasius pápa (492-496) levelének a 16. és 19. fejezetében a pápa felsorolja, hogy megcsonkított, nyomorék, írástudatlan vagy megnyomorodott személy nem részesülhet az egyházi rend szentségében, sőt egyetlen klerikusi rendben sem.

---

16 KURTSCHIED, B., *Historia iuris canonici*, 66-73.

17 GAUDEMET, J. (ed.), *Conciles Gaulois du IV- siècle* (Source chrétiennes 241), Paris 2008, 126-131

18 CCL 149, 231- C 4 q. 1 c. 1. Vö. *Concilium Hipponense* (a.427), c. 6: CCL 149, 252.

A Neocesareai Zsinat (314-319) a krisztusi életpéldát tartotta szem előtt, és azt tanította, hogy Krisztus is harminc évesen keresztkelkedett meg a Jordánban és kezdete meg nyilvános működését, így a pappá szentelési kánoni kor is harminc év legyen, hogy ebben is Krisztus példáját kövesse a szentelendő¹⁹.

A klerikusi státusz elnyerése az ordinatio által történt, ami magában foglalta a kiválasztást a papi hivatásra és erre a hivatalra való rendelést.

A papszentelés szertartásáról a *Statuta Ecclesiae Antiqua* (476-485) számol be. Szerzőjének Gennadius marseilles-i püspököt tartja a nemzetközi szakirodalom. 2023-ban Szuromi Szabolcs Anzelmnnek sikerült az eddig latinul ismert gyűjtemény 7. századból származó, görög nyelven íródott szövegátírását azonosítani, amely a kollekció eredetének az újra gondolását teszi szükségessé.²⁰

A *Statuta Ecclesiae Antiqua* szerint az előbb említett rendek kiszolgáltatásának joghatóság a püspököt illette meg. Mivel a püspöki tisztség ennyire fontos és lényeges, nemcsak az egyházunk életében, hanem kimondottan a papnevelés és a felszentelés tekintetében is, ezért a dokumentum nemcsak a püspök jogait határozza meg, hanem a püspök tulajdonságait is, hiszen nem mindegy, hogy milyen személy szolgáltatja ki az ordo szentségét. A dokumentum szól arról is, hogy a jelöltnek a hitvallást is le kell tenni, ami azt is jelenti, hogy a hitvallással egyet ért és elfogadja. A hitvallási eskü letétele nyilvános kell, hogy legyen, amin részt kell vennie a metropolia püspökének, provincia püspökének, a klerikusoknak, laikusoknak.²¹

A dokumentum az egyes források elnyerésének a folyamatát is leírja. Előírásokat találunk a zoltározóról (psalmista: Cap. 98.)²², az ostiariusról (Cap. 97)²³, a lectorról (Cap.

---

19 Can 11: „Presbyterum ante tricesimum aetatis suae annum nullatenus ordinetur, licet valde sit dignus: sed hoc tempus observet. Nam Dominus noster tricesimo aetatis suae anno baptizatus est, et sic coepit docere.” JOANNOU, P. P. (ed.), *Les canons des Synodes Particuliers*, 80.

20 A Corbie-i Apátság kora-középkori görög nyelvű kánonjogi kéziratának azonosítása, in *International Canon Law History Research Center – Magyar nyelvű hírlevél* No. 2/október 2023 (2023. október 28.) – I. évfolyam II/2.

21 „Cum in his omnibus examinatus inuentus fuerit plene instrutus, tunc consensu clericorum et laicorum et contentu totius prouinciae episcoporum, maximeque metropolitani uel auctoritate uel praesentia ordinetur episcopus, suscepto is nomine Christi episcopatu, non suae delectationi nec suis motibus, sed his patrum definitionibus adquiescat.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 165-166.

22 „Psalmista, ides cantor, potest absque scientia episcopi, sola iussione presbyteri, officium suscipere cantandi, dicente sibi presbytero: Vide ut quod ore cantas, corde credas, et quod corde credis operibus probes.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 184.

23 „(...) ostiarius cum ordinatur, postquam ab archidiacono instructus fuerit qualiter in domo dei debeat conuersari, ad suggestionem archidiaconi tradat ei episcopus clauis ecclesiae de altari dicens: sic age, quasi redditurus deo rationem pro his rebus quae istis clauibus recluduntur.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 184.

96)²⁴, az exorcistáról (Cap. 95)²⁵, az acolitusról (Cap. 94)²⁶, a subdiaconusról (Cap. 93), a diacónusról (Cap. 92)²⁷, a presbyterről (Cap.91) és a püspökről (Cap. 90).

Az egyházi rend tagjain kívül a dokumentum szól az egyházban található más Istennek szentelt élet állapotokról: az Istennek szentelt szüzek (Cap. 99), az özvegyek (Cap.100), illetve a különböző, a szüzekről eltérő fogadalmat tett személyekre. A felsorolt rendek kiszolgáltatására, kivéve a psalmista- zoltározót, a püspöki kiszolgáltatás az előírt.

A diakónusi rend kiszolgáltatására, ahogy a lábjegyzetben szereplő latin szövegből is kiolvasható, csakis a püspök által történhet, vagyis a szentelést legalább egy püspöknek kell végeznie, aki a szertartás alatt a két kezét a szentelendő fölé emeli és úgy áldja meg Őt. A dokumentum szerint a szubdiakónus felszentelése az előbb említett püspöki kézfeltétel nélkül történik, de a szentelési rítusban a püspök a szubdiakónusi rendet felvevő számára egy üres kelyhet és paténát ad át.²⁸ A szentmisén használt többi kellékeket mint a kancsó, a kéztörölő, és a kézmosó tál az archediakónus kezéből veszi át. Az előbb felsorolt eszközök átadása által, a szentelési rítus utal a szubdiakónus különböző feladataira, illetve az ezekhez kapcsolódó tanításokra is.

A papszentelés követelményei közé tartoztak: ha valaki színész volt, és ez köztudott volt. Ez az akkori római jogban infámiát eredményezett. Ugyanakkor a szentelendő nem tartózkodhatott a vezeklők közé sem, hiszen aki a vezeklés állapotában van, az nem vehet részt a klerikusi szolgálatban se, hiszen a vezeklők nemhogy nem járulhattak a szent liturgián semmihez, de még a templomba sem léphettek be.

A papszentelést²⁹ csakis a püspök szolgáltatathatja ki, és ahogy a diakónusi fokozat szertartásában történik, itt is szükség van a kézfeltételre, annyi különbséggel, hogy a püspöki

---

24 „(...) lector cum ordinatur, faciat de illo uerbum episcopus ad plebem, indicans eius fidem ac uitam atque ingenium; post haec, expectante plebe, tradat ei codicem de quo lecturus est, dicens ad eum: accipe et esto uerbi dei relator, habiturus si fideliter et utiliter impleueris officium, partem cum his qui uerbum dei ministrauerunt.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 184.

25 „(...) exorcista cum ordinatur, accipiat de manu episcopi libellum in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi episcopo: accipe et commenda, et habeto potestatem imponendi manus super energumenum siue baptizatum siue catechumenum.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 185.

26 „(...) acolitus cum ordinatur, ab episcopo quidem doceatur qualiter se in officio suo agere debeat, sed ab archidiacono accipiat ceroferarium cum cereo, ut sciat se ad accendenda ecclesiae luminaria mancipari; accipiat et urceolum uacuum ad suggerendum uinum in eucharistiam sanguinis Christi.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 185.

27 „Diaconus cum ordinatur, solus episcopus, qui eum benedicit, manus super caput illius ponat, quia non ad sacerdotium sed ad ministerium consecratur.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 181.

28 „(...) subdiaconus cum ordinatur, quia manus impositionem non accipit, patenam de manu episcopi accipiat uacuum et calicem uacuum, de manu uero archidiaconi accipiat urceolum cum aquamanile ac manutergium.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 185.

29 „(...) presbyter cum ordinatur, episcopo eum benedicente et manum super caput eius tenente, etiam omnes presbyteri, qui praesentes sunt, manus suas iuxta manum episcopi super caput illius teneant.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 185.

kézfeltétel után, a papszentelési szertartáson résztvevő klerikusok is, vagyis a presbiterkollégium tagjai is, felteszik a kezüket a szentelendő fejére. Ebben a korban előírás volt, hogy a püspök a presbiterkollégium nélkül érvényesen nem szentelheti fel a papot.

A püspökség elnyerésének tulajdonságai: jó ítélőképesség, szelídség, józanság, irgalmas lelkület, kedvesség az egyszerű emberekhez is, tiszta élet, világi és egyházi műveltség, ismerje a Szentírást és a benne foglalt isteni törvényeket, amiket személyes életben nemcsak betart, hanem példával jár előtte, és ebből fakadóan saját életén keresztül legyen képes úgy elmagyarázni a Szentírást a szentbeszédekben, hogy azt a legegyszerűbb emberek is meg tudják érteni.

A püspökszentelés rítusát is leírja a dokumentum, amely szerint a szertartáson három szentelő püspök kell végezze a szertartást, a szentelést. Két püspök tartja a szentelendő feje fölé az evangéliumos könyvet, miközben a másik püspök kézfeltétele által püspökké szenteli, és áldást mond fölötte. Ekkor, ha még a szentelés jelen van más püspök is, azok is a kezüket szentelendő feje fölé terjesztik.³⁰

Fontos előírás volt, hogy akik az ordo szentségének a felvételére készültek, azok nem lehetettek értelemszerűen analfabéták, vagyis a papszentelésnek voltak bizonyos társadalmi, és műveltségi feltételei is. A jelöltnek lényeges volt, hogy tudja olvasni a Szentírást, a szent szövegeket, a kánoni és zsinati rendelkezéseket, és a szentmise bemutatásához és a szentségek kiszolgáltatásához az adott szövegeket. A 3. században keletkezett *Didascalia* ugyan e tekintetben egy picit elnéző volt, hiszen megengedte, más megoldás híján, hogy püspökké szenteljenek olyan idősebb férfiakat, akik ugyan nem tudtak olvasni, de a bibliai történeteket nagyon jól ismerték, és azokat el tudtak mesélni.³¹

A Szent Apostolok Egyházi Kánonjai³² előírja, hogy a diakónus, mint a pap, mint a püspökszentelésben a püspöki felszentelés által nyerik el a szentelést, vagyis az ordinatiót. E dokumentum 1 kánonjában³³ is szerepel a püspökszentelésre való előírás, mely szerint a püspököt két, vagy három püspök szenteli. A dokumentumban van egy engedmény is a püspökszentelést illetően, hiszen az analfabéta püspököt is fel lehet szentelni, sőt még ehhez

---

30 „(...) episcopus cum ordinatur, duo episcopi ponant et teneant euangeliorum codicem super ceruicem eius, et uno super eum fundente benedictionem, reliqui omnes episcopi, qui adsunt, manibus suis caput eius tangant.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 185.

31 *Didascalia*, II, 1, 2: FUNK, F. X., *Didascalia et Constitutiones Apostolorum*, I. Paderbornae 1905, 30-33.

32 ERDŐ P., *Az egyházjog forrásai. Történeti bevezetés* (Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/1, Budapest 1998, 28-30. GAUDEMET, J., *Le sources du droit de l'Église en Occident du IIe az VIIe siècle*, Paris 1985, 24-25. METZGER, M., *Les institutions apostoliques*, III. 274-309.

33 Can 1: „Episcopus a duobus aut tribus episcopis ordinetur.” PL LXII. 141. Görögül: METZGER, M., *Les institutions apostoliques*, III. 274.

nem is kell idősnek lennie, két elvárást ír elő a dokumentum, hogy legyen szelíd és mindenkivel szeretetteljes.

Keleten is foglalkoztak ezzel a nehéz problémával, ahol Iustinianus császár egyértelműen elrendelte, hogy írni-olvasni nem tudó embereket nem lehet sem a jelöltek közé, sem az ordó közé felvenni.³⁴ Habár az idézett dokumentum nem egyházi, hanem világi, és egy kicsit szokatlan is, hogy egy világi hatóság hoz ilyen rendelkezést, olyan dologról, ami nem az ő jogkörébe tartozik, de az előírás azért utal az isteni, egyházi előírásokra is. A dokumentum az egyházi gyakorlatra is utal, hiszen a szent szövegek megjelenése után, az egyházban gyakorlat volt a szent szövegek felolvasása, a szentmiséről nem is beszélve. A zsidó egyházban megszokott, hogy ott a fiatalok is felolvasnak az adott közösségben: ezt a szokást nem vette át az egyház, így nem is volt követelmény, hogy a hívők közül mindenki tudjon olvasni, mivel ezt a szolgálatot a papok, diaóknusok végezték el, ezért ez igazi elvárás volt. Ahogy később látni fogjuk ebből az igényből jöttek létre, a plébániai iskolák, ahol a plébánosok, papok, diakónusok a felnövekvő nemzedéket írni olvasni tanították, hogy egyrészt a műveltség szélesebb körben terjedjen, másrészt ha pap szeretne lenni, akkor ez számára ne hátrány legyen. A 314-ben tartott Arles-i Zsinat, hasonlóan rendelkezik a püspökszentelésről.³⁵

A zsinati források közül fontos kitérni a 325. évi Niceai Zsinat 4. kánonjának rendelkezésére. Eszerint, szükséges a püspökszenteléskor a tartomány össze püspökének a jelenléte, ám ha valamilyen szükség, vagy akadályoztatás ezt mégsem tenné lehetővé, úgy elegendő három püspök a szenteléshez, akik a többi távol maradó püspökkel egyetértve cselekszenek.³⁶ A 331 körül tartott Antiochiai Zsinat előírása szerint, a püspökszentelésen kötelező jelleggel jelen kell lennie a püspökszentelésen, sőt a tartományi zsinatot is össze kell hívnia.³⁷

A fentebb bemutatott *Statuta Ecclesiae Antiqua* rendelkezési között találunk olyat is, amelyek a püspök jogait és kötelességeit írják elő, illetve a szentségkiszolgáltatások rendjét és

---

34 SCHOELL, R. – KROLL, G. (ed.), *Corpus Iuris Civilis*, III. Berolini 1959, 42.

35 Can 20: „De his usurpant sibi solis debere episcopum ordinare, placuit ut nullus hoc sibi praesumat, nisi assumptis secum aliis septem episcopis, si tamen non potuerit septem, infra tres non audeant irdinare”. GAUDEMET, J. (ed.), *Conciles gaulois*, 56.

36 „Episcopum convenit maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia episcopis ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter instantem necessitatem aut propter itineris longitudinem: modis omnibus tamen tribus in id ipsum convenientibus et bsentibus episcopis pariter decernentibus et per scripta consentientibus tunc ordinatio celebretur. Firmas autem eorum, quae gerentur per unamquamque provinciam, metropolitano tribuatur episcopo.” *Conciliarum oecumenicorum decreta*, Bologna 1983, 7. SZUROMI SZ. A., *A püspökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok*, 95-100.

37 SZUROMI SZ. A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelmi szabályok a Dionysio-Hadriana gyűjteményben*, in *Kánonjog 2* (2000) 87-95 SZUROMI, SZ. A., *Pre -Gratian Medieval Canonical Collections – Text, Manuscripts, Concepts* – (Aus Recht und Religion 18), Berlin 2014, 26- 28.

módját. A diakónus – pap – püspök, vagyis az egyházi rend hármasságának tagozódása is megtalálható, illetve a különböző fokok közti hierarchikus különbségről is szól a dokumentum. Ennek értelmében a diakónus a püspök és a pap segítésére van felszentelve. Logikusan következik ebből, hogy a diakónus elsődlegesen a püspöknek tartozik engedelmességgel³⁸, de azt is látjuk, hogy a diakónusnak engedelmeskednie kell a papnak³⁹, vagy a presbiteri kollégiumnak is, sőt a presbiterkollégium kérdéseire köteles válaszolni.⁴⁰

ÖSSZEGZÉS

A vizsgált időszak kánonjogi gyűjteményei és zsinati rendelkezései jól mutatják, hogy az egyház rend szentségének a fokozatai, különösen a diakónus, illetve a pap és püspök fokai különülnek el, van hierarchikus különbség közöttük. A pap és püspöki fokozatok teológiai kérdései még ebben a korban nem letisztultak,⁴¹ hiszen egyrészt a szentelést a püspöknek, vagy a metropolitának írja elő, de a diakónusnak engedelmeskednie kell nemcsak a püspöknek, hanem a papnak és a presbiterkollégiumnak is. A püspök és a presbiterkollégium kapcsolatát ha nézzük, akkor ott azt láthatjuk, hogy a fontosabb dolgokban, és azoknak a megengedettségéhez szükség van nemcsak a presbiterok jelenlétére, hanem egybehangzó, vagy legalábbis többségi akaratra is.⁴²

---

38 Can 57: „Diaconus ita se presbyteri ut episcopi ministrum nouerit.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 175.

39 Can 59: „Ut diaconus quolibet loco, iubente prebytero, sedat.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 176.

40 Can 61: Ut diaconus in conuentu presbyterorum interrogatus loquatur. MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 176.

41 REYNOLDS, R. E., *Patristic „presbyterianism” in the early Medieval Theology of sacred orders*, in *Medieval Studies* 45 (1983) 311-342, különösen 312-315. SZUROMI SZ. A., *A püspökökre vonatkozó egyházfegyelem patrisztikus gyökerei a Collectio Anselmi Lucensis-ben*, in *Telógia* 35 (2001) 83-92, különösen 91.

42 Can. 14: „Ut episcopus nullis causam audiat absque praesentia clericorum suorum; alioquin irrita erit sententia episcopi nisi clericorum praesentia confirmetur.” MUNIER, CH. (ed.), *Concilia Galliae*, 169.